



## Montserrat Jiménez Sureda, *Prisioneros de guerra y campos de concentración en España durante la guerra contra la Convención (1793-1795)*, Cerdanyola del Vallès Universitat Autònoma de Barcelona (Servei de Publicacions), 2022, 262 pp. ISBN: 978-84-490-9990-8

Xavier Moreno París



**Autor:** Xavier Moreno París, Universitat Autònoma de Barcelona, [xavier.morenop@autonoma.cat](mailto:xavier.morenop@autonoma.cat), <https://orcid.org/0009-0002-6585-8406>

**Cita bibliogràfica:** Moreno París, Xavier (2023). «Montserrat Jiménez Sureda, *Prisioneros de guerra y campos de concentración en España durante la guerra contra la Convención (1793-1795)*, Cerdanyola del Vallès Universitat Autònoma de Barcelona (Servei de Publicacions), 2022», *Revista de Historia Moderna*, n.º 41 (2023), pp. 497-501, <https://doi.org/10.14198/rhm.24485>

La doctora en història moderna Montserrat Jiménez Sureda, professora de la Universitat Autònoma de Barcelona, ens presenta una nova recerca històrica a través de la seva obra *Prisioneros de guerra y campos de concentración en España durante la guerra de la Convención (1793-1795)*. Un any després de l'ambiciosa i referencial publicació que permetia a Jiménez Sureda omplir un buit bibliogràfic asfixiant per a la història de les dones, el *Manual d'història de la dona*, publicat al 2021, ens sorprèn un cop més amb un llibre que, tal com assenyalava ella mateixa a la introducció, significa un canvi, però també un retorn, respecte als temes tractats a les seves darreres obres: «...este vuelve a ser un libro de la aduocracia perteneciente a la masculinidad más guerrera»<sup>1</sup>.

L'estudi planteja una recerca arxivística al voltant de l'administració, les condicions de vida i les vivències dels presoners francesos captius de les autoritats espanyoles durant el transcurs de la Guerra de la Convenció. Aquesta guerra, batejada al territori català com Guerra Gran, va durar entre 1793 i 1795, i va significar el primer xoc bèl·lic entre la França Revolucionària (1789-1799) i la Monarquia Hispànica, integrada en la Primera Coalició per frenar la Revolució Francesa. L'escrit està articulat al voltant d'un fil conductor molt racional: la cronologia. Com és evident, els presoners de guerra francesos comencen a ser apressats un cop comença el conflicte, i les seves necessitats

1. JIMÉNEZ SUREDA, 2022: 17.

i condicions, així com l'articulació de llocs per concentrar als presoners i xarxes per transportar-los es veuran afectades per el transcurs de la guerra. Aquesta logística militar és a més una peça a tenir en compte per les finances, tant espanyoles com franceses, i per tant, depenent de en quin punt es situava el conflicte es plantejava un *modus operandi* o un altre en referència als presoners. Així doncs, Jiménez Sureda elabora una obra on seguint un ordre cronològic busca respondre els interrogants al voltant de les condicions vitals dels presoners de guerra, així com de la seva quotidianitat i relacions socials dins de les presons i camps de concentració espanyols, però sense oblidar mai l'emocionalitat i els sentiments dels presoners.

El llibre, s'articula en diferents apartats, dels quals podem diferenciar les seccions dels annexos i els continguts en si. En primer lloc identifiquem els agraïments, l'índex i un breu però emotiu text titulat *Todos para uno y uno para todos*. A continuació tenim una riquíssima introducció, on Jiménez Sureda reflexiona sobre la disciplina històrica, planteja el tema d'estudi i els interrogants que buscarà respondre. Ens desmenteix també la tesi que apuntava a la creació dels primers camps de concentració en el context bèl·lic i repressiu a la població cubana a finals del segle XIX per part dels espanyols. En aquest sentit, l'autora ens il·lustra sobre com els camps de concentració i de presoners de guerra ja existien durant la segona meitat del segle XVIII, utilitzats per reduir el nombre d'efectius dels quals podien gaudir els exèrcits enemics. Finalitza la introducció a través de l'Egohistoria, es a dir, explicant-nos amb records i reflexions personals les motivacions i el procés intel·lectual que l'han portat a escriure, sempre des de la humilitat, sobre els presoners francesos de la Guerra de la Convenció, qüestió que desenvolupa més detalladament a les pàgines finals de les conclusions. Cal destacar també com fent un salt a la darrera pàgina de l'obra trobem un breu text reflexiu de Josep Pla. Les referències bibliogràfiques es troben al peu de pàgina al llarg de l'escrit.

La segona secció, la qual correspon als continguts en si, s'articula també en quatre divisions: 1793, 1794, 1795 i les Conclusiones. En primer lloc tenim 1793, dividit en vint-i-un curts capítols que aborden els fets que van viure els presoners de guerra francesos durant el primer any del conflicte. Ens parla de com a partir del 15 d'abril (la guerra havia començat el 7 de març del mateix any 1793) es donen les primeres ordres per allotjar als presoners francesos a Granada i a Burgos. Les primeres accions militars comporten els primers captius, tant per terra com per mar, i per tant comporten unes necessitats logístiques que ràpidament s'articulen al llarg del territori hispànic. Jiménez Sureda ens relata les condicions en les quals s'han de veure els primers captius, els primers intercanvis de presoners, les condicions en que es van donar aquests i els captius que tot i no tenir res a veure amb la guerra van anar a parar a les presons pels seus orígens francesos, en uns territoris on la frontera era una qüestió molt poc pràctica pel dia a dia. Destaca com l'omnipresent idea revolucionària de la *Égalité* –Igualtat– era contínuament oblidada pels oficials francesos apressats, els quals reclamaven més drets dels que tenia la tropa soldadesca. El caos polític i social de l'etapa del Terror va tenir el seu eco també en l'administració dels presoners espanyols a l'altra banda dels Pirineus, mentre que als territoris hispànics l'especulació i l'alça de preus a ciutats designades per recloure presoners provocava una precarietat en les

condicions d'aquests i la seva reubicació. Així doncs, es van anar definint com havien de ser els intercanvis de presoners entre les dues potències bel·ligerants, tenint com a idea central el respecte per la vida dels captius. El degoteig d'aquests va portar a amuntegar-los en les infraestructures – presons, casernes i castells o forteses – on havien de ser reclosos, creant situacions de paupèrrima salubritat. Jiménez Sureda també ens parla dels desertors francesos i dels problemes que comportava ajuntar-los amb els combatents capturats en acte de servei.

El segon apartat, 1794, està format per catorze capítols, una mica més llargs que els anteriors. Comença relatant l'increïble testimoni de Pierre Rouff, qui deia ser un fill bastard del difunt monarca francès Lluís XV (1710-1774) davant l'estupefacció del Marqués de los Baños. Seguidament, Jiménez Sureda tracta el tema dels *Asientos*, contractes a través dels quals la Monarquia espanyola delegava en un negoci privat una funció pública, com podia ser l'aprovisionament i trasllat dels presos. Així s'evitaven els mals usos sobre la població autòctona que el sistema dels allotjaments havia comportat, sobretot al territori català, en els conflictes militars del segle XVII i principis del XVIII. Destaca també com el general Ricardós va ser dels primers alts càrrecs en interessar-se per l'estat dels presoners i millorar la salubritat dels confinats, la qual comportava malalties, agonia i mort. Per tant, des de la Cort es coneixia la situació, però també s'havia de ser realista i fer balanç entre com resoldre el problema i els costos econòmics que en derivaven. La situació general dels presos va ser de passivitat i submissió, tot i que molts també van emprendre fugides, tant amb èxits com amb fracassos. La centralització de l'absolutisme borbònic a Madrid comportava la lentitud d'un aparell burocràtic en moments que requerien en molts casos una major agilitat institucional. Les decisions al voltant de les malalties, després d'alguns plantejaments massa ambiciosos, van ser la divisió, aïllament i tractament de presos en monestirs i institucions de caritat. Aquestes mesures van ser decidides al Consell d'Estat del 28 de març del 1794, dedicat només al tema dels presoners francesos, però celebrat camí ja del segon any de conflicte. Jiménez Sureda tracta molts més temes, com la disputa de Colliure, la necessitat dels presoners i les seves esposes de subsidis per sobreviure, les negociacions sobre els intercanvis de presoners o el pla del Marqués de los Baños per redistribuir-los i destinar-los a la producció agrícola i manufacturera.

A continuació, 1795 presenta disset capítols on, Jiménez Sureda amplia i redueix l'objecte d'estudi a través dels fets microhistòrics que es produeixen a les presons peninsulars, i els fets que anuncien l'esperada fi del conflicte. Tal com ho defineix l'autora, «*dentro de la historia hay miles de historias*»<sup>2</sup>. Així doncs, després de tractar les afeccions que patien els ja més que esgotats presoners, entre les quals destacava la sarna derivada de l'escassa higiene, Jiménez Sureda exposa com les xarxes de transport i repartiment territorial dels presoners no cessaven, igual que la guerra. Els carcellers van actuar, com ens diu l'autora, a capritx del factor humà: es van cometre abusos de poder, però tampoc va ser una cosa sistemàtica. Fos com fos, mai es va arribar a l'extrem de deshumanitzar als presoners de la mateixa forma que, tal com ens recorda

---

2. Ibid: 232

Jiménez Sureda, si que va passar al les guerres del segle xx<sup>3</sup>. La globalització del conflicte també és un tema molt interessant que ens presenta l'obra. Des de feia segles, el descobriment de nous territoris i l'expansió de les burocràcies estatals, així com d'efectius i sistemes de defensa militar havien comportat que la guerra a Europa es traduís en guerra a l'espai colonial. La Guerra de la Convenció no va ser cap excepció, definint-se també com a guerra global al llarg dels imperis del mon atlàntic. Això va implicar, com molt bé ens mostra la professora Jiménez Sureda, que s'articulés una xarxa que drenava els presoners francesos des de les colònies a territori peninsular. Destaca també el procés judicial al qual es va sotmetre a un grup de francesos que eren presoners a la fortalesa de la Ciutadella, a Barcelona, per haver pintat guillotines i proferit impropis contra la monarquia. Els encausats foren jutjats, més que pels fets en si, pel significat revolucionari i demolidor cap a l'Antic Règim que la simbologia tant dels dibuixos com de les cançons entonades i els insults blasfemats esbossaven. Aquest fet no podia quedar impune per les autoritats en un context precisament de cordó sanitari contra la Revolució Francesa. Destaca sobretot el profund estudi històric, antropològic i documental realitzat per la professora Jiménez Sureda al voltant d'aquest procés i la cançó *Ça ira*. Finalment, les negociacions i la signatura al 22 de juliol de la Pau de Basilea van posar fi a un altre capítol del terriblement llarg llibre de conflictes franco-hispànics. Els presoners de guerra supervivents ja podien tornar a les seves llars, però això va implicar un nou repte per la Cort de Madrid: administrar als presoners francesos que marxaven, però també als espanyols que tornaven. La paperassa derivada de les reclamacions d'objectes personals, de subsidis i sol·licituds de residència va generar molts maldecaps a la Cort fins passada la centúria, Cort que per cert havia enviat a molts nobles francesos aliats durant la guerra cap al seu país d'origen, sabent quin macabre destí els esperava retornant.

En el darrer apartat, *Conclusiones*, Jiménez Sureda ens exposa, de forma molt ordenada i ben definida catorze punts comentats on sintetitza, a mode de resposta a una pregunta introductòria, les conclusions bàsiques de l'obra. Finalitza el relat retornant al emotiu exercici d'Egohistòria amb el qual l'iniciava, explicant-nos l'experiència del seu avi com a presoner a la Guerra Civil.

Amb tot plegat, el llibre està molt ben plantejat, organitzat i documentat. A través de les pàgines trobem una agradable confluència entre la més diversa bibliografia i el treball de camp de documentació arxivística emprès per l'autora. La rigurositat històrica, present al llarg de les pàgines, s'entrellaça amb rigurositat científica en quan a temes mèdics, antropològics i socials, sense oblidar mai el peculiar estil literari de l'autora. Així doncs, Jiménez Sureda és capaç tant de plantejar el més acurat dels anàlisis simbòlics d'una cançó d'Antic Règim en el context d'un procés judicial, com d'explicar-nos amb un llenguatge tècnic, però entenedor, malalties com l'escorbut i la sarna. Si ens centrem en l'estil, hem de destacar la forma tant característica i propera que té Jiménez Sureda d'arribar als lectors. Al relat trobem en tot moment refranys, referències a la cultura popular i interjeccions fruit de l'espontaneïtat de l'autora, que

---

3. Ibid: 159.

trenquen amb un academicisme endogàmic de la disciplina històrica avorrit per molts lectors. «Escribo sin autocensurarme»<sup>4</sup> explicava Jiménez Sureda en una entrevista pel *Periódico* arran de la publicació del *Manual d'història de la dona*. Tot i l'estil didàctic i sens dubte artístic que utilitza Jiménez Sureda en els seus relats, la lectura ha de ser en tot moment atenta. La continuada transmissió de coneixement no permet una lectura despreocupada i passiva, ja que això propiciaria perdre la riquesa detallística de l'escrit i indubtablement el fil conductor que uneix presoners de guerra amb personatges i fets. La lectura ha de ser activa, crítica i reflexiva per tal de seguir el ritme que ens planteja l'autora. En poques paraules, un treball molt recomanable i cabdal per aprofundir en la inhumanitat, però també en la humanitat de la guerra.

---

4. TRAMULLAS, Entrevista. Montserrat Jiménez Sureda. *El Periódico*, 12 d'octubre de 2021.